

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра соціології управління та соціальної роботи

Пояснювальна записка

до бакалаврської роботи

на тему

**«ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ,
ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ»**

Виконала: здобувачка 4 курсу групи СР-45
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Пеева Вероніка Євгенівна

Керівник: Вітковська І. М.,
старший викладач закладу вищої освіти
кафедри соціології управління та соціальної
роботи

Рецензент: Зінюк А. В., к.соц. н., доцент ЗВО
кафедри прикладної соціології та соціальних
комунікацій соціологічного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	6
1.1. Поняття та сутність терміну «соціальний захист».....	6
1.2. Соціальний захист біженців: закордонний досвід.....	13
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ	21
2.1. Нормативно-правове регулювання питань соціального захисту українських біженців на території Республіки Польща.....	21
2.2. Програма соціального захисту біженців з України: порівняльний аналіз програми 2022 та 2024 року.....	28
Висновки до розділу 2.....	33
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПОТРЕБИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ	35
3.1. Елементи програми соціологічного дослідження	35
3.2. Аналіз результатів дослідження.....	37
Висновки до розділу 3.....	44
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність теми. З початку повномасштабного вторгнення в Україну багато осіб змушені були покинути рідні домівки та поїхати в іншу державу задля збереження життя собі й своїм рідним. Оскільки Україна була атакована російською федерацією з півночі, сходу та півдня, більшість втікачів від війни знайшли притулок на заході країни та у сусідніх країнах на захід від України: Польщі, Угорщині, Молдові, Румунії та Словаччині. Еміграція величезної кількості українців стала економічним та гуманітарним викликом не лише для України, а й для держав-партнерів, що прийняли мільйони мігрантів.

За даними ООН на середину березня 2023 року в Європі перебувало понад 8 млн українських біженців, близько 5 млн із них попросили тимчасового захисту в країнах ЄС [44].

Першою державою, яка надала тимчасовий прихисток та соціальний захист українським біженцям стала Республіка Польща. За даними УВКБ ООН станом на 26 березня 2024 року кількість українських переселенців становила – 994 тис., проте українців, які були зареєстровані у національних програмах захисту значно більше, а саме – 1 618 785 осіб [35]. Це свідчить про те, що програми соціального захисту є вкрай важливими та потрібними для українського народу.

Біженці з України виявились найбільш соціально незахищеними, оскільки опинились у новому соціальному середовищі. Без вільного володіння мовою, без підтримки соціальних зв'язків з рідними, людям важко адаптуватися. Також, варто зазначити, що вимушена міграція призводить до зростання соціальної напруги, породжуючи проблеми із забезпеченням біженців житлом і роботою; їжею й одягом; медичними послугами; розв'язання психологічних проблем, пов'язаних із пристосуванням до нового місця проживання.

Тема соціального захисту українських біженців закордоном є надзвичайно актуальною, оскільки часто трапляється, що насправді вони

недотримують обіцяних соціальних послуг з тих чи інших причин. Та більше, трапляються випадки коли біженцям взагалі скасовують статус тимчасового перебування. Тому, ця проблема потребує дослідження для її майбутнього вирішення та попередження.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Дослідженням проблем соціального захисту громадян займалися безліч як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед них: К. Бондаренко, К. Мельник, Б. Надточій, Н. Савченко, Ю. Скулиш, О. Плахова, В. Сичова, А. Халецька, Р. Філіпчук, І. Євдокимова, С. Садрицька, В. Бех, М. Лукашевич, Л. Міщик, О. Карпенко, Н. Собчак, О. Ольхович, О. Пічкарь, О. Пришляк, Дж. Брінкман, Д. Бернієр, М. Коумлі, Дж. Мартін, К. Лайонс, Л. Роджлер, Дж. Паркер, М. Шерраден та інші. Такий інтерес, перш за все, зумовлений зростанням частки осіб, які потребують соціального захисту в загальній кількості громадян України, як в середині держави, так і за кордоном.

Об'єктом бакалаврської роботи є українські біженці, які виїхали до Республіки Польщі внаслідок війни.

Предмет роботи – програма соціального захисту українських біженців, які виїхали до Республіки Польщі внаслідок війни.

Мета бакалаврської роботи – визначити особливості соціального захисту українських біженців, які виїхали до Республіки Польщі внаслідок війни.

Згідно з поставленою метою були сформульовані такі **завдання** бакалаврської роботи:

1. Розкрити сутність понять «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «біженець», «українські біженці».
2. Схарактеризувати закордонний досвід соціального захисту біженців.
3. Схарактеризувати нормативно-правове регулювання питань соціального захисту українських біженців на території Республіки Польща.

4. Здійснити порівняльний аналіз програми соціального захисту біженців з України 2022 та 2024 років.

5. Дослідити проблеми й потреби українських біженців, які виїхали до Республіки Польщі.

6. Сформулювати рекомендації, які допоможуть українським біженцям уникнути проблем в майбутньому.

Методи дослідження. Теоретичну базу дослідження становлять матеріали з підручників, монографій, статей, дисертаційних досліджень, законів Республіки Польща, міжнародно-правових актів та міжнародних конвенцій, публікацій в ЗМІ, статистичних даних та результатів соціологічних досліджень.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використано такі наукові методи як: історичний – при обґрунтуванні концептуальних засад аналізу соціального захисту біженців. При дослідженні міжнародно-правової бази було застосовано методи аналізу і синтезу. Для порівняння Програми соціального захисту біженців з України за 2022 та 2024, а також їх переваг та недоліків було використано порівняльний метод. Графічний та статистичний методи було використано для візуалізації аналітичних даних. З метою дослідження якості надання соціальних послуг українським біженцям, які виїхали до Республіки Польщі були застосовані такі методи як інтерв'ю й аналіз документів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами та висновками до кожного, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 55 сторінок. Список використаних джерел складається із 49 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

1.1. Поняття та сутність терміну «соціальний захист»

Важливою основою розвитку суспільства, як соціальної держави є формування цілісної, структурованої, динамічної та гнучкої системи соціального захисту, що відповідає потребам та інтересам людської спільноти.

Відповідно до статті 1 Конституції України наша держава є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою [13]. Соціальна держава є новим етапом у розвитку державності, який є реальним при наявності у держави достатньо ресурсів, щоб гарантувати реальну відповідальність за суспільство та громадян зокрема. Соціальна держава – це такий тип держави, що має на меті формування для кожного громадянина максимально сприятливих умов для існування, реалізації власних здібностей, забезпечення високого рівня соціальної захищеності. Одна із функцій держави – перешкодження збільшенню соціальної напруги через майнову нерівність, прогнозування запобігання негативних проявів ринку для громадян (безробіття, втрата працездатності), побудова ефективної пенсійної системи [28].

Згідно зі статтею 25 Декларації прав людини сучасна правова держава зобов'язана гарантувати населенню належний рівень життя, зокрема забезпечення людей їжею, житлом, медичним обслуговуванням, які є необхідні для підтримки здоров'я та добробуту, і право на соціальне забезпечення у разі безробіття, хвороби, інвалідності, старості чи інших випадків втрати засобів для існування за незалежних від особи подій [4].

Соціальний захист українських біженців є багатогранною системою взаємозалежних економічних, правових і соціальних гарантій забезпечення ключових соціальних прав усіх громадян незалежно від місця їх проживання,

працевдатності, статі чи віку. Головними напрямками соціального захисту в Україні є такі: політика на ринку праці; політика оплати праці; гендерна політика; сімейна політика; соціальне обслуговування осіб літнього віку; боротьба з бідністю; соціальна допомога тощо.

Мета соціального захисту – гарантування кожному біженцю з України змогу вільно розвиватися, реалізувати свої права та свободи. Ще однією метою є підтримка стабільності в соціумі, тобто запобігання соціальної напруги, що виникає через майнову, расову, культурну, соціальну нерівність [22].

Наразі у науковій літературі відсутнє чітке визначення терміну «соціальний захист». Ні в законодавстві, ні в науковій літературі не існує єдиного погляду на це поняття. Відсутність загального підходу до визначення характеру інституту соціального захисту призводить до вільного тлумачення різних категорій, термінів та понять, які служать для розкриття його змісту.

Вважається, що поширення терміну «соціальний захист» пов'язане із затвердженням у 1935 році в США Закону про соціальний захист (Social Security Act).

У світі ідея соціального захисту населення отримала потужний імпульс розвитку у другій половині ХХ століття. Прийняті під егідою ООН та Ради Європи Міжнародні акти надають важливого значення соціальним правам і свободам. Це Міжнародний пакт про економічні, соціальні та основні свободи, Європейська соціальна хартія та інші акти світової спільноти [19].

Імплементация положень цих Міжнародних стандартів знайшла свій відбиток у законодавстві та правозастосовній практиці низки сучасних держав. Так, зокрема, конституції Греції, Іспанії, Португалії, Фінляндії, Франції, Швейцарії та деяких інших країн закріплюють соціальні права, що є «...черговим підтвердженням важливості конституційних гарантій соціального захисту не тільки у державах з нестабільною соціально-економічною ситуацією, але й за успішної економіки, що розвивається ...» [18].

Визнані на міжнародному рівні соціальні права та свободи отримали своє втілення у державо-правовому формуванні України. У Конституції України від

1996 року представлено природно-правову доктрину з пріоритетом громадянських права і свободи, але у поєднанні із положенням про соціальну правову державу. Ця обставина значною мірою зумовлена тенденцією соціальної політики України та правовими формами соціального захисту населення. Варто зазначити, що фундаментальна база останньої базується на забезпеченні соціальних прав, які, своєю чергою, є складовою системи права та свободи людини [28].

Таким чином, соціальний захист детермінується самою природою соціального призначення держави. Держава зобов'язана гарантувати належний рівень життя, зокрема їжу, житло, одяг, медичні послуги та необхідне соціальне обслуговування, яке потрібне для підтримки здоров'я та добробуту, забезпечення у разі безробіття, інвалідності, хвороби, настання старості або іншого випадку, який тягне за собою втрату можливості заробляти кошти для існування через незалежні від громадянина обставини. Материнство та дитинство надають право на особливе піклування та допомогу. Усі діти, народжені у шлюбі та поза шлюбом, мають право на користування соціальним захистом рівною мірою. Саме соціальна, правова держава здатна забезпечити реалізацію подібних стандартів якості життя людини, закріплених та визнаних на рівні документів ООН.

Існують різні підходи до тлумачення терміну «соціальний захист». Так, Міжнародна організація праці (МОП) визначає поняття соціального захисту як «загальну базову соціальну підтримку всіх громадян, незалежно від внесків чи тривалості їхнього трудового стажу» [24].

Якщо звернутися до тлумачного словника, то переклад терміну «security» налічує декілька значень, основними з яких є: «захист», «безпека», «охорона», «забезпечення». Термін «social» перекладають з англійської мови як «громадська», «соціальна» [31].

У словнику з соціальної роботи соціальний захист визначається як «один з напрямів соціальної політики, діяльність її суб'єктів, яка спрямована на надання підтримки тим громадянам, які потрапили у важку життєву ситуацію

(яка пов'язана переважно зі втратою засобів до існування) та не здатні подолати її без сторонньої допомоги» [21, с. 93].

Проблемі соціального захисту присвячені праці таких вітчизняних дослідників як Н. Савченко, Р. Філіпчук, П. Рабіновича, О. Панкевича, В. Шайхатдінова, К. Мельник та інших.

Н. Савченко визначає соціальний захист як «діяльність державних та недержавних інституцій у сфері здійснення заходів економічного, правового, організаційного характеру, які спрямовані на превенцію або подолання негативних наслідків для громадян та їх сімей при настанні певних соціально важливих подій (зокрема соціальних ризиків), а також на збереження та відновлення належного рівня їх соціального добробуту та безпеки» [19, с. 16].

На думку Р. Філіпчук соціальний захист населення найчастіше визначається як «комплексна система заходів, які вживаються для забезпечення вільної та належної реалізації суб'єктивних прав, включаючи судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні та інші засоби та заходи, а також самозахист громадянами їх прав» [27, с. 107].

Важливою, також, є позиція П. Рабіновича та О. Панкевича, котрі вважають, що термін «соціальне забезпечення» є більш точним, ніж «соціальний захист». В першу чергу, тому що у контексті забезпечення прав і свобод людини поняття «соціальне забезпечення» є ширшим, більш містким і включає три напрямки державної діяльності у сфері формування умов для дотримання прав і свобод громадянина:

- 1) гарантування реалізації прав і свобод;
- 2) охорона прав і свобод людини;
- 3) захист прав і свобод людини.

Як наслідок, термін «забезпечення» є більш прийнятним, тому що слово «захист» ототожнюється із певною тимчасовою дією, яка повинна скінчитись як тільки мине загроза. Якщо говорити про забезпечення – це тривалий та сталий процес, який не залежить від тимчасових життєвих ускладнень [18, с. 61-63].

К. Мельник у дисертаційному дослідженні зазначає, що у більш загальному розумінні соціальний захист визначається як «обов'язок суспільства, який здійснює держава, у сфері утримання конкретної категорії громадян в особливих випадках та особливими засобами коштом суспільства» [14, с. 81].

Таким чином, система соціального захисту, що складається в нашій країні, поки не призвела до формування єдиної системи категорій, понять і термінів. Про ще не сформований процес свідчить неоднозначність визначення самого поняття «соціальний захист». Це є свідченням того, що зазначене суспільне явище складне і багатогранне. У сучасній науці часто зустрічаються підходи, коли визначення соціального захисту формуються одночасно як у широкому, так і у вузькому значеннях.

Соціальний захист у широкому розумінні реалізується на державному та недержавному рівнях, у різних формах (зокрема соціальне забезпечення), з наданням різних видів матеріальних і нематеріальних благ і пільг, через встановлення режимів пом'якшення обтяження або за допомогою заходів відповідальності. Другий підхід має вузький зміст, під ним розуміють обмежену сукупність дій, яка спрямована на допомогу у важких життєвих ситуаціях [22].

До ключових форм надання соціальних послуг відносять матеріальну допомогу та соціальне обслуговування. Матеріальну допомогу надають громадянам у грошовій формі або початковій допомозі: продукти харчування, засоби санітарії і особистої гігієни, засоби догляду за дітьми, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, паливо, окрім цього технічні і допоміжні засоби реабілітації. Законом передбачено такі різновиди послуг, як соціально-побутові, соціально-медичні, психологічні, соціально-педагогічні, юридичні, соціально-економічні, послуги із працевлаштування, послуги із професійної реабілітації громадян з обмеженими можливостями, інформаційні.

Соціальне обслуговування здійснюють через надання соціальних послуг: за місцем перебування людини; в стаціонарних інтернатних установах; у

реабілітаційних установах; в закладах денного перебування; в закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки.

Правом на соціальний захист може користуватися кожна людина та громадянин. Відповідно до правових актів Міжнародної організації праці (МОП) базою сучасного соціального захисту є ключові види соціальної допомоги:

- медичне обслуговування;
- допомога при хворобі, безробітті, старості у зв'язку з нещасними випадками на виробництві;
- допомога при вагітності та пологах;
- сімейна допомога;
- допомога з інвалідності;
- допомога у разі втрати годувальника [24].

Ключовими елементами соціального захисту громадян в Україні є:

- 1) соціальне забезпечення;
- 2) соціальна допомога;
- 3) соціальне страхування.

Соціальне забезпечення – це надання певним категоріям громадян соціальних виплат за рахунок коштів державного бюджету. Система соціального захисту включає соціальне забезпечення, яке виконує функцію ефективного накопичення і розподілу коштів соціального захисту за призначенням.

Під соціальною допомогою розуміють грошову допомогу й допомогу в натуральній формі, що здебільшого фінансується з державного бюджету та добровільних пожертвувань і сплачуються особам, котрі потребують, як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу.

Соціальне страхування є встановленою державою системою прав у сфері надання соціальних послуг та матеріального забезпечення особам при хворобі,

повній, частковій або тимчасовій втраті працездатності, втраті годувальника, безробітті з незалежних від особи причин, старості та в інших випадках, які передбачені законом, за рахунок коштів, що формуються через сплату страхових внесків роботодавцями та найманим персоналом, а також бюджетних асигнувань у випадках, передбачених законом [15, с. 31].

Сучасний стан соціального захисту в Україні має наступні характеристики:

- наявність різноманітних пільг, соціальних виплат та соціальних послуг в Україні, що передбачено 58 законами та більше ніж 120 підзаконними нормативно-правовими актами;

- відповідно до чинного законодавства, в Україні налічується близько 120 категорій пільговиків, з них тільки 45 відзначаються за соціальною ознакою, а 57 за професійною;

- в Україні налічують близько 130 категорій отримувачів різних соціальних виплат, серед них тільки 70 одержують за соціальною ознакою, а 50 – за професійною;

- всі пільгові категорії мають право на одержання понад 120 видів пільг та понад 60 видів допомог;

- соціальний захист та соціальне забезпечення – найбільш видаткова стаття бюджету, більша навіть за видатки на охорону здоров'я, освіту [2].

Отже, в Україні на державному рівні система соціального захисту виокремлює такі групи проблем: недосконалість нормативно-правової бази у сфері реформи системи соціального захисту населення; потреба у структурних змінах програм, що спрямовані на зростання адресності соціальної допомоги, зокрема шляхом скасування пільг, наданих багатьом категоріям громадян незалежно від їх матеріального стану, або впровадження нової системи надання соціальної допомоги, що засновується на перевірці доходів [22].

Система соціального захисту є комплексом організаційно-правових та економічних заходів, які спрямовані на забезпечення добробуту кожного громадянина у конкретних економічних обставинах, а кінцева мета соціального

захисту – надання кожному громадянину незалежно від соціального походження, національності чи раси, змоги вільно розвиватися, реалізовувати власні здібності; підтримка стабільності у країні, тобто попередження соціальної напруги, що виникає через майнову, расову, культурну, соціальну нерівність.

Таким чином, спираючись на наукові доробки вітчизняних науковців ми визначаємо поняття «соціальний захист» як один з напрямів соціальної політики, діяльність, яка спрямована на створення умов щодо забезпечення гідного життя всім громадянам у разі настання несприятливих ситуацій, які чітко окреслені в законодавстві, соціальних ризиків за рахунок фондів соціального страхування та виплат із державного та місцевих бюджетів та інших обумовлених законодавством коштів.

1.2. Соціальний захист біженців: закордонний досвід

Провідна мета міграційної політики будь-якої країни є боротьба зі стихійною міграцією, формування дієвих механізмів впливу на даний процес, гарантування належних умов життя (проживання, працевлаштування, навчання біженців) та мінімізація негативного впливу біженства на суспільство.

Феномен біженства – складний міжнародний міграційний процес, для якого характерним є переміщення громадян через кордон. Відповідно до причин, що спричиняють дане явище, біженство належить до вимушеної міграції, тобто такої, коли зміна місця проживання спричинена впливом певних обставин, які мають пряму чи потенційну загрозу життю, здоров'ю чи майну громадян та їх сімей: природні катастрофи, екологічні лиха, соціально-політичні фактори та інше [27].

Термін «біженець» визначається як «особа, яка втекла від війни, насильства, конфлікту чи переслідувань і перетнула міжнародний кордон, щоб знайти безпеку в іншій країні» [48].

До категорії біженців належать особи, що перебувають за межами держави походження; які бояться зазнати переслідування через расову і релігійну приналежність, громадянство, належність до певної соціальної групи, певні політичні переконання; не мають змоги чи бажання користуватись захистом держави походження, чи повертатися туди [27].

Провідна роль у розв'язанні проблем біженства у міжнародному аспекті належить міжнародним організаціям, зокрема Управлінні Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародній Організації з Міграції, ЮНЕСКО, Міжнародному Комітету Червоного Хреста, Європейській Раді з питань біженців та вигнанців. Вони є посередниками між біженцями та урядами держав, що їх приймають.

Ці міжнародні організації здійснюють наступні функції:

- допомога державним структурам і неурядовим організаціям, які функціонують у сфері міграції;
- надання безпосередньої допомоги біженцям та особам, які шукають притулку;
- навчання представників влади, персоналу соціальних служб, працівників неурядових організацій, що дозволяє поширювати прогресивні ідеї міжнародного досвіду, запроваджувати інноваційні технології роботи з біженцями, що апробовані світовою практикою.

Розглядаючи на прикладі Сполучені Штати Америки та Канаду, можна виокремити ключові напрямки, зміст та форму соціальної роботи з біженцями. Вони спричинені ліберальною соціальною політикою цих держав та базовими міжнародними нормативно-правовими актами та законами, які включені в їхнє національне законодавство. Соціальна допомога біженцям в Сполучених Штатах Америки та Канаді реалізовується базуючись на партнерській співпраці

державних і неурядових громадських організацій та зосереджена на забезпечення їх інтеграції у соціальну структуру держави [46].

В бакалаврській роботі ми спираємося на таке визначення поняття «українські біженці» як громадяни України, які внаслідок збройної агресії росії проти України, через побоювання за власне життя та власну свободу й життя та свободу своїх рідних змушені були покинути Україну та шукати захисту та притулку в інших державах.

Далі розглянемо приклади соціального захисту українських біженців у різних країнах світу. Так, наприклад, українські біженці в Канаді отримують допомогу у розмірі до 935 \$ на місяць на одну особу; до 1770 \$ на місяць для сім'ї з чотирьох осіб; до 1358 \$ на місяць для особи з інвалідністю; до 2193 \$ для сім'ї, в складі якої особа з інвалідністю [40].

У 2023 році біженці з України в США отримали такі види допомог і пільг, які діяли впродовж року після одержання статусу тимчасового захисту: пенсія, соціальні виплати, допомога по безробіттю, допомога на утримання неповнолітніх та людей з обмеженими можливостями, медична допомога та інші (розмір у кожному штаті різний). У 2023 році щомісячний мінімальний розмір становив 914 доларів на одну особу або 1 371 долар для подружжя [49].

Система соціального захисту у Норвегії спрямована на інтеграцію біженців у норвезьке суспільство. Держава створює безліч місць для надання тимчасового притулку новоприбулим біженцям. Держава надає безоплатне житло та допомагає з оформленням документів. Тимчасовий захист обмежений у часі: надається на один рік і може бути продовжений до трьох років. Дозвіл на проживання, що видається чинний до спливу строку його дії, навіть якщо тимчасовий захист скасовано у разі безпечних умов в Україні. Норвегія надає біженцям з України такі ж права, як і місцевим жителям. Діти можуть безкоштовно відвідувати державні навчальні заклади, дорослі мають право на безоплатну медичну допомогу та офіційне працевлаштування. Норвегія, при наданні тимчасового захисту українцям, надає їм середньомісячні виплати у сумі близько 650 для однієї дорослої особи та 250-350 євро для кожної дитини.

Вступивши до інтеграційної програми, за умови вивчення курсів мов, українські біженці можуть одержати до 1400 євро. Цими коштами українці розраховуються за житло та комунальні послуги [17].

Система соціального захисту у Бельгії спрямована на належну фінансову та соціальну підтримку українців для забезпечення базових потреб громадян. При підтвердженні статусу біженця надається свідоцтво про тимчасовий захист, яке дозволяє тимчасове перебування у країні на термін до одного року з можливим продовженням, можливість працевлаштування, користуватися безкоштовною держаною медициною та освітою тощо. Українці у Бельгії отримують фінансову допомогу відповідно до сімейного стану, сума цієї допомоги дорівнює сумі прожиткового мінімуму: для самотніх дорослих 1139,97 євро на місяць, для сімей із двох дорослих людей – по 758,64 євро на кожного на місяць, для кожної дитини додатково виплачують 150-220 євро, однак загалом сума виплат на місяць не повинна бути більшою ніж 1537,90 євро на сім'ю [25].

Система соціального захисту Ірландії для біженців з України гарантує безкоштовне житло, фінансову та медичну допомогу. Ірландія продовжує приймати біженців з України та надавати їм допомогу. Оформлювати візу для в'їзду в країну біженцям з України не потрібно. Отримати тимчасовий захист можна безпосередньо в аеропорту прибуття Дублін. В Ірландії біженцям з України пропонують наступні умови отримання допомоги: для осіб старше 23 років близько 824 євро на одну особу на місяць, опікун дорослої людини може одержати додаткову виплату у сумі 138 євро на тиждень, а опікун дитини до 12 років одержує 40 євро на тиждень та 48 євро на дитину старше 12 років, особа 18-24 років, що живе одна, одержує щотижня по 206 євро і також має право отримувати соціальні доплати за опіку, особи віком 18-24 років, які проживають не одні, одержують близько 505 євро на місяць, а ті, що мають дітей, можуть отримати до 882 євро на місяць на одну особу. Окрім цих виплат, Департамент Ірландії гарантує виплату батькам або опікунам коштів для кожної дитини молодше 17 років, загальна сума яких дорівнює 140 євро на

місяць на одну дитину. Ірландія також гарантує біженцям з України тимчасове житло, безкоштовне медичне страхування, безкоштовну освіту для дітей та мовні курси для дорослих. Більше того, українці в Ірландії мають право на офіційне працевлаштування [1].

Німеччина офіційно виплачує допомогу українським біженцям залежно від категорії. Наприклад, самотнім дорослим та батькам-одинакам виплачують 502 євро на місяць; повнолітнім особам – 451 євро; дітям молодше 5 років – 318 євро; дітям від 6 до 13 років – 348 євро; дітям від 14 до 17 років – 420 євро. Українці, що мають статус тимчасового проживання в Німеччині одержують фінансову допомогу від Центру зайнятості, яку призначають тим, хто не зміг знайти роботу в країні та підпадає під умови допомоги по безробіттю. Варто зазначити, що вимушені переселенці з України в Німеччині мають такі ж самі пільги, що й громадяни держави: безкоштовна базова медицина, можливість навчання дітей у німецьких школах та відкритий доступ до німецького ринку праці [12].

Французький уряд виплачує фінансову допомогу українським біженцям у розмірі 204 євро на місяць для однієї особи. Для сімей, що складаються з двох або більше осіб, сума допомоги для сім'ї з двох осіб зростає до 10,2 євро на добу, для трьох – 13,60 євро на добу, а для чотирьох – 17 євро на добу на сім'ю. Додатково біженці з України, що не мають соціального житла, отримують грошову компенсацію у сумі 7,4 євро на добу для однієї особи. В загальному, місячна виплата на одну особу становить 426 євро, а на сім'ю, де є один дорослий та одна дитина, щомісяця держава нараховує 528 євро. До того ж Франція надає біженцям з України не тільки соціальне житло, а й субсидію для оренди житла, яку можна одержувати впродовж всього терміну перебування у державі. Фонд допомоги сім'ям САФ частково відшкодовує біженцям з України витрати на оренду житла. Переважно, гроші отримує безпосередньо орендодавець. Сума компенсаційних виплат може досягати до 50% вартості оренди та залежить від таких умов як розмір жила, число та вік біженців, сімейний стан та доходи орендаря [35].

Франція надає можливість українцям отримувати різну фінансову підтримку, зокрема харчові набори. До того ж, як і в інших державах, Франція гарантує українським біженцям безкоштовну державну медичну допомогу, а також право на одержання безкоштовної освіти в школах, дитячих садках та інших освітніх закладах. Також для українських біженців є можливість офіційного працевлаштування та безкоштовного вивчення мови.

Українські біженці, які прибули до Швейцарії негайно розселяються кантонами, де вони отримують соціальне житло, харчування та медичне страхування. Також їм надається можливість офіційного працевлаштування на місцевому ринку праці. Швейцарія гарантує біженцям з України, щомісячну фінансову допомогу у сумі 1573,39 франка (близько 1655 євро) для кожної особи. Проте ці кошти не видаються біженцями, їх перераховують до кантона, де він проживає. Ця допомога покриває усі витрати, пов'язані із проживанням та харчуванням біженців. Отже, біженець з України отримує на руки тільки ту суму, що уряд кантону не забезпечує. Загалом, це 350-500 франків [26].

Українці, котрі одержали візу та приїхали до Великобританії, мають змогу офіційно працевлаштуватися та отримувати медичне страхування впродовж 3 років, а також фінансову допомогу, яка включає одноразову виплату у сумі 200 фунтів (близько 230 євро) та щомісячні виплати. Розмір щомісячної допомоги залежить від віку біженців та кількості членів родини. Наприклад, дорослій особі до 25 років виплачують 265,31 фунта (близько 314 євро); дорослій особі, старшій 25 років виплачують 334,91 фунта (близько 397 євро); двом дорослим (молодше 25 років) виплачують 416,45 фунта (близько 403 євро); двом дорослим (якщо один з них старше 25 років) виплачують 525,72 фунта (близько 623 євро); на дитину виплачують 290 фунтів (близько 343 євро) [37].

Впродовж пів року після прибуття до Чехії біженці з України одержують фінансові виплати у сумі 5000 крон для кожної особи щомісяця, що становить близько 205 євро. В наступні місяці розмір допомоги переглядають, і біженці до 18 років одержують 3320 крон (близько 136 євро) на місяць, тоді як особи

старші 18 років одержують 4620 крон (близько 190 євро) на місяць. До того ж мігранти з України, в Чехії можуть бути забезпечені тимчасовим житлом. Також їм надається безкоштовне медичне страхування, але варто зауважити, що його термін дії для дорослих становить 150 днів, а для дітей – до 1 року. Окрім того, українці, які перебувають в Чехії, можуть користуватися можливістю безкоштовного вступу їх дітей до шкіл і дитячих садків, а також можливістю офіційного працевлаштування [35].

Таким чином, соціальний захист біженців закордоном спрямований на гарантування прав та свобод біженців з України, які потерпають від російської агресії на рівні з громадянами їхніх держав. Зокрема кожен український біженець може отримати допомогу із наданням житла, доступ до безкоштовної освіти та медицини, належний державний захист, можливість фінансової підтримки.

Висновки до розділу 1

У розділі 1 досліджено теоретичні засади аналізу поняття соціального захисту. Вважається, що термін «соціальний захист» вперше було вжито у 1935 році в США у Законі про соціальний захист (Social Security Act).

Відповідно до тлумачення Міжнародної організації праці (МОП), соціальний захист – це загальна базова соціальна підтримка всіх громадян, незалежно від внесків чи тривалості їхнього трудового стажу [18].

Ґрунтуючись на наукові праці вітчизняних вчених ми визначаємо поняття «соціальний захист» як один з напрямів соціальної політики, діяльність, яка спрямована на створення умов щодо забезпечення гідного життя всім громадянам у разі настання несприятливих ситуацій, які чітко окреслені в законодавстві, соціальних ризиків за рахунок фондів соціального страхування та виплат із державного та місцевих бюджетів та інших обумовлених

законодавством коштів. Також в роботі ми визначили, що до ключових елементів соціального захисту належать соціальне забезпечення, соціальна допомога та соціальне страхування.

У другому підпункті першого розділу було визначено особливості закордонного досвіду соціального захисту біженців. Вирішенням проблем біженства на міжнародній арені займаються міжнародні організації, зокрема Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародна Організація з Міграції, ЮНЕСКО, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Європейська Рада з питань біженців та вигнанців. Ці організації є посередниками між біженцями та урядами держав, що їх приймають. Основна їх мета – допомога урядам країн формувати законодавство з питань міграції, навчання представників влади, соціальних служб як працювати з біженцями відповідно до міжнародних норм, здійснення фінансової підтримки.

В бакалаврській роботі ми визначаємо поняття «українські біженці» як громадяни України, які внаслідок збройної агресії Росії проти України, через побоювання за власне життя та власну свободу й життя та свободу своїх рідних змушені були покинути Україну та шукати захисту та притулку в інших державах.

Також у першому розділі було наведено приклади соціального захисту українських біженців таких держав як Канада, США, Великобританія, Польща, Німеччина, Швейцарія та інших. Спільними рисами програм соціального захисту українських біженців є надання фінансової допомоги, допомога з пошуком житла, сприяння у працевлаштуванні, можливість отримати безкоштовне медичне страхування та безкоштовну освіту. Відмінними рисами соціального захисту українських біженців є те, що розмір грошової допомоги та перелік осіб, котрі можуть її отримувати в кожній країні різний. Це зумовлено перш за все законодавством тієї чи іншої держави та її фінансовими можливостями.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

2.1. Нормативно-правове регулювання питань соціального захисту українських біженців на території Республіки Польща

Понад 2,23 мільйона біженців з України перетнули польсько-український кордон за один місяць (з 24 лютого по 24 березня 2022 року) внаслідок жорстокого та незаконного військового нападу Росії на Україну. З 24 лютого 2022 року по сьогодні польський кордон перетнули понад 19,6 млн біженців з України, найбільше 6 березня 2022 року – понад 142 тис. осіб. Згодом ця кількість знизилася – до 17 – 30 тис. осіб на добу. 23 грудня 2022 року кількість зросла аж до 37 тис. осіб. Згодом середньодобова кількість новоприбулих була однаковою, зросла вона аж 23 грудня 2023 року, та становила майже 36 тис. осіб. На кінець січня 2024 року кількість осіб, яка прибула до Республіки Польща становила 18,6 тис. осіб (рисунок 2.1).

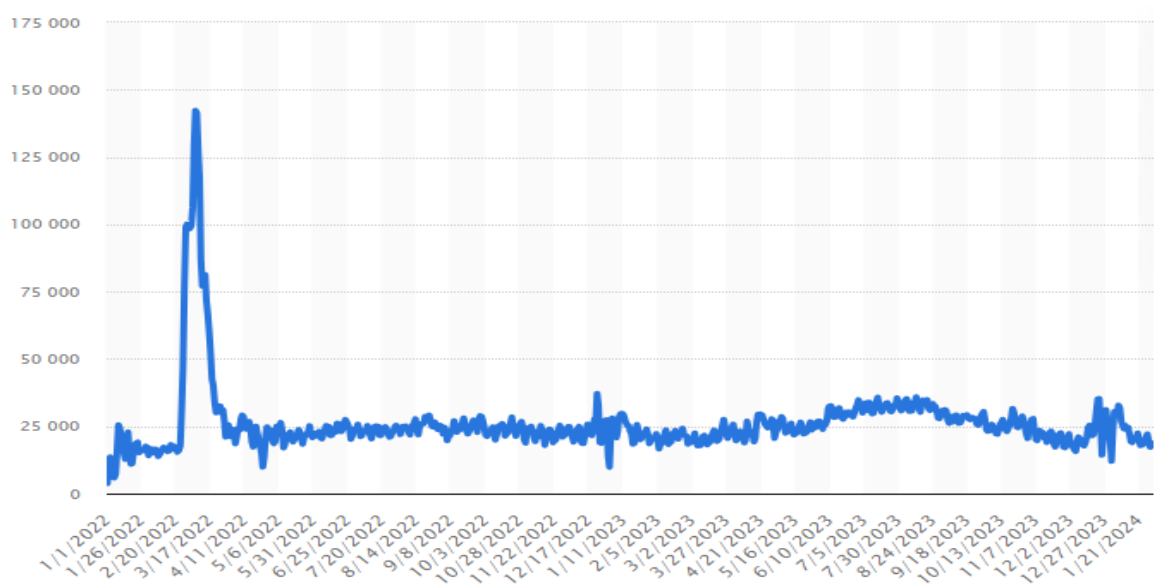

Рисунок 2.1. Кількість осіб, які перетнули кордон Польщі з охопленої війною України (2022 – 2024 рр.)

956 633 особи з України, які перебувають в Польщі, мають активний номер PESEL, тобто отримали офіційний статус біженця. За прогнозами УВКБ ООН – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, до кінця 2024 р. в Польщі буде 1,1 млн біженців з України [47].

Комунітарний рівень правового забезпечення захисту біженців у Республіці Польща гарантується Директивою Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому [3].

Що стосується ситуації, що склалася внаслідок російської агресії проти України, правовим забезпеченням захисту біженців з України в Республіці Польща є імплементаційне рішення Ради 2022/382 від 4 березня 2022 року що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС, що запроваджує тимчасовий захист [3]. Що стосується отримання статусу біженця, то воно регламентується Конвенцією ООН про статус біженців від 28 липня 1951 року, Протоколом до Конвенції ООН щодо статусу біженців від 31 січня 1967 року, Законом Республіки Польща «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща» від 13 червня 2003 року [6].

Рішенням Ради Європейського Союзу від 4 березня 2022 р. [9] визначено групу осіб, на яких поширюється дія тимчасового захисту, воно є ширшим, ніж Закон РП «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» від 12 березня 2022 року. Тому на тимчасовий захист на території Польщі можуть претендувати:

- a) українці, які прибули на територію Польщі та не мають Карти поляка;
- b) члени сім'ї українців, які не мають громадянства України, які проживали в Україні перед 24 лютого 2022 р., зокрема:

- чоловік/дружина громадянина України, який не має Карти поляка, і який не прибув на територію Польщі безпосередньо з території України;

- інший член родини громадянина України, який не має Карти поляка;
- с) особи без громадянства або громадяни третіх держав, які до 24 лютого 2022 р. користувалися правом на міжнародний захист на території України;
- д) члени сімей громадян, які перелічені у пункті с;
- е) особи без громадянства або громадяни третіх країн, які до 24 лютого 2022 року легально проживали на території України відповідно до чинного дозволу на постійне проживання, який виданий згідно з українським законодавством; це особи, які не можуть безпечно і спокійно повернутися до держави свого походження [10].

Членами сім'ї вважаються такі особи:

- а) чоловік/дружина;
- б) неповнолітні діти заявника або її/його чоловіка дружини, незалежно від того, чи ці діти народилися у шлюбі, поза шлюбом, а також чи вони є прийомні;
- с) інші близькі родичі, які проживали разом із заявником під одним дахом до того часу, коли з'явилися обставини, що спричинили масовий наплив переселенців; зокрема це люди, які до прибуття у Польщу, були на повному або частковому утриманні заявника. Польський закон не може обмежити право на захист осіб, яким це право було надано відповідно до рішення Ради Європейського Союзу.

Національний рівень правового забезпечення базується на Законі Республіки Польща «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» від 12 березня 2022 року [41].

Біженці з України, котрі покинули державу через російську агресію, прибули безпосередньо до Польщі, а потім заявили про намір залишитися в Польщі, матимуть право на легальне перебування в Польщі протягом 18 місяців. Щоб отримати право на проживання, а також багато інших пов'язаних з ним прав, послуг і переваг, їм потрібно буде подати заявку, щоб отримати номер PESEL.

Іноземці, на яких не поширюється дія даного Закону та які належать до категорії переміщених осіб, зазначених у Виконавчому рішенні Ради ЄС про

встановлення існування масового припливу переміщених осіб з України, можуть користуватися тимчасовим захистом відповідно до Закону про надання захисту іноземцям на території Польщі [32].

Відповідно до цього закону, компанії та особи, які надають допомогу біженцям з України у вигляді проживання та харчування, отримуватимуть фінансову допомогу на термін до 60 днів у розмірі 1200 злотих на місяць. Проживанням та харчуванням українців також забезпечуватимуть губернатори провінцій та органи місцевого самоврядування. Елементи закону включають:

Біженці з України, які втікають від війни, одержують повний доступ до польського ринку праці й польської системи охорони здоров'я, до того ж одержують одноразову грошову виплату на проживання у сумі 300 злотих на особу.

Діти з України матимуть право відвідувати польські школи нарівні з поляками. Українські студенти можуть продовжити навчання в університетах Польщі [42].

Також, українці мають право на ряд соціальних виплат, зокрема 500+ (500 злотих на дитину на місяць), 300+ (300 злотих на дитину на рік на шкільне приладдя), допомогу на догляд за сім'єю (на кожную наступну дитину віком від 12 до 36 місяців, до максимальної суми 12 000 злотих), субсидії на дитячий садок, сімейні виплати та соціальну допомогу.

26 березня 2022 року, Президентом Республіки Польща було підписано акт про зміни до Закону «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави» у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни. Нові рішення стали чинними з 26 березня 2022 року та застосовуються з 24 лютого 2022 року.

Закон про допомогу українцям через збройний конфлікт на території цієї країни визначає, зокрема, конкретні правила легального перебування українців (та їх подружжя, які не мають громадянства України), які прибули до Польщі з території України у зв'язку з військовими діями, що ведуться на території цієї держави, та українців, які мають Карту поляка, які разом із найближчими

родичами прибули на територію Республіки Польща у зв'язку з військовими діями на території України.

Дія Закону не поширюються на українців, котрі мають:

- дозвіл на постійне проживання;
- дозвіл на проживання для довгострокового резидента ЄС;
- дозвіл на тимчасове проживання;
- статус біженця;
- додатковий захист;
- погодження на толероване перебування;

і тих, хто:

- подав клопотання про міжнародний захист у Польщі;
- заявив про намір подати заяву на міжнародний захист.

Українці, котрі покинули Батьківщину через російську агресію, з 24 лютого 2022 року можуть легально перебувати в Польщі. Це стосується осіб, які прибули до Польщі з України та заявили про намір залишитися на території цієї держави [43].

Також існує метод для подальшої легалізації проживання українців, які втекли від війни. Особи, чиє перебування на території Польщі вважається або вважалось законним, можуть отримати дозвіл на тимчасове проживання. Він надається одноразово на 3 роки з дати прийняття рішення.

Заяву про надання посвідки на тимчасове проживання біженцям з України повинен подати не раніше ніж через 9 місяців з дати прибуття та не пізніше ніж через 18 місяців з 24 лютого 2022 року. Заява, подана раніше ніж 9 місяців з дати прибуття не розглядатиметься воєводою [39].

Закон передбачає присвоєння номера PESEL біженцям з України, які прибули у Польщу через війну. Це рішення дозволяє надавати українцям ряд державних послуг. Для цього передбачено спеціальну процедуру одержання номера PESEL згідно з заявою, котра містить перелік головних даних. Це деформалізована процедура одержання номера PESEL без потреби у

демонстрації правових підстав для його одержання. Для спрощення доступу до державних онлайн-сервісів передбачено, що разом із присвоєнням номера PESEL біженці з України одержують довірений профіль.

Заяви на одержання номера PESEL подаються з 16 березня 2022 року в будь-якій муніципальній установі.

Якщо останній день терміну перебування біженця з України на території Республіки Польща на основі національної візи припадає на період з 24 лютого 2022 року, термін легального перебування на основі цієї візи та термін дії цієї візи продовжувався законом на термін 18 місяців. У цьому випадку нова візова наклейка не вклеюється в проїзний документ біженця з України. Національна віза під час продовження та терміну дії не дає її власнику права на перетин кордону [47].

Якщо останній день терміну дії: картки проживання, польського посвідчення біженця з України, документів «дозвіл на толероване перебування», що видається українцям, припадає на період з 24 лютого 2022 року, законом вони продовжуються на 18 місяців.

Доступ до польського ринку праці для біженців з України гарантовано. Для того, щоб скористатися цим рішенням, роботодавцю потрібно повідомити через портал praca.gov.pl компетентне бюро праці протягом 14 днів про працевлаштування іноземця.

Біженці з України зможуть здійснювати господарську діяльність на території Польщі на тих же принципах, що й громадяни Польщі, за умови отримання номера PESEL.

Передбачено допомогу українським біженцям з боку губернаторів провінцій та місцевої влади. Це може включати проживання або надання колективного повного пансіону.

Будь-яка особа, зокрема фізична особа, яка веде домашнє господарство, яка надає житло та харчування біженці з України, які втікають від війни, може отримати пільгу на підставі договору, укладеного з муніципалітетом. Ця

допомога виплачуватиметься протягом 60 днів, а її розмір визначається постановою Ради міністрів [7].

Біженці з України можуть претендувати на отримання одноразової допомоги на проживання у розмірі 300 злотих на особу. Зокрема, йдеться про покриття витрат на харчування, одяг, взуття, засоби особистої гігієни та житло.

Біженці з України отримують соціальну допомогу, батьківську допомогу, сімейні виплати, «Гарний старт», сімейний капітал або фінансування для зменшення плати батьків за перебування дитини в яслах, дитячому клубі чи садку.

Кожен біженець з України, який легально проживає в Польщі, має гарантований доступ до державної системи охорони здоров'я на тих самих засадах, що й громадяни Польщі.

Національний фонд здоров'я компенсує будь-яку медичну послугу для громадян України в закладах охорони здоров'я. Фінансування цих пільг передбачено з державного бюджету [30].

Іноземці, на яких не поширюється дія Закону про допомогу біженцям з України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї держави, але які належать до категорії переміщених осіб, зазначених у статті 2(1) та (2) виконавчого рішення Ради ЄС про існування масового припливу переміщених осіб з України можуть скористатися тимчасовим захистом на території Польщі.

Що стосується громадян третіх держав та осіб без громадянства, то вони повинні довести, що до 24 лютого 2022 року користувалися міжнародним захистом або еквівалентним національним захистом в Україні, законно проживали там на підставі дійсного дозволу на постійне місце проживання, виданого згідно з законодавством України, і які не можуть повернутися до своєї держави або регіону походження через небезпечні умови.

Іноземці, які відповідають зазначеним вимогам, можуть безкоштовно отримати довідку про тимчасовий захист. Свідоцтво – єдиний доказ права на тимчасовий захист у Польщі та протягом терміну дії засвідчує право власника на проживання на території Польщі. Іноземець, який користується тимчасовим

захистом, також може виконувати роботу без дозволу на працевлаштування, а також розпочинати й здійснювати господарську діяльність на території Польщі на тих же умовах, що й громадяни Польщі [11].

Особа, яка користується тимчасовим захистом, якій видано посвідчення, на її прохання отримує медичне обслуговування від Управління у справах іноземців і їй надається допомога у вигляді проживання та харчування або допомога у формі фінансової допомоги. Вищезазначена допомога надається у порядку та на принципах, визначених Законом про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща.

2.2. Програма соціального захисту біженців з України: порівняльний аналіз програми 2022 та 2024 року

У 2024 році для біженців існують такі ж самі правила, що й у 2023 році. А саме, українці мають право на:

- безоплатне житло протягом 120 днів за програмою «40+»;
- безоплатне житло для незахищених категорій: багатодітні сім'ї, люди з інвалідністю, пенсіонери, вагітні та матері з немовлятами;
- офіційне працевлаштування (за умови оформлення PESEL UKR впродовж 30 днів з моменту прибуття в Польщу);
- безоплатну медичну допомогу та освіту;
- одержання щомісячної виплати на кожну неповнолітню особу.

Біженці з України, у місяці, що передує місяцю поселення, має надати особі чи організації, що надає послуги з розміщення необхідні документи, які дають змогу визначити право на звільнення від сплати на підставі чинної норми:

1. інваліди – довідка про інвалідність, ступінь інвалідність або довідка, видана виключно на підставі нормативних документів чинних на території Польщі;
2. особи, які досягли зазначеного віку: для жінок – 60 років, для чоловіків – 65 років – документ, що посвідчує особу;
3. вагітні жінки – медична довідка про вагітність;
4. особи, які виховують дитину до 12 місяців – свідоцтво про народження дитини або інший документ, що підтверджує вік дитини;
5. особи, які самостійно піклуються про дитину на території Республіки Польща трьох і більше дітей – заява, що підтверджує цей факт та те, що чоловік/ партнер не проживає на території Республіки Польща;
6. неповнолітні особи – документ, що посвідчує особу;
7. особи, які здійснюють догляд за особами, які мають посвідчення про інвалідність – заява про те, що доглядає за дитиною біженець з України особа з обмеженими можливостями;
8. тимчасові опікуни, встановлені для неповнолітніх, зазначених у ст. 25а пункт 1 – рішення суду про тимчасове піклування неповнолітнього, який прибув на територію Республіки Польща без опіки особи, яка фактично здійснює опіку над ним, або неповнолітнього, який прибув на територію Республіки Польща та був розміщений до прибуття під опіку на території України;
9. особи, які перебувають у складній життєвій ситуації, що перешкоджає їх участі в оплаті за проживання – документи, що підтверджують життєві обставини, що перешкоджають їх участі в оплаті [29].

Відповідальним за документальне підтвердження умов для звільнення від оплати є біженець з України.

Інформація про умови проживання біженець з України у зв'язку із внесенням змін до вищезазначеного закону також доступна в колективних закладах розміщення. Оцінка життєвої ситуації, що визначає звільнення від сплати, належить суб'єкту, який надає допомогу.

Зараз немає кінцевого рішення про скасування пільг та виплат для українців у Польщі, проте повідомляється, що, раніше ухвалені положення можуть втратити свою чинність у зв'язку з настанням нового року.

Крім цього, етап, коли біженці з України масово тікали від війни вже пройдено, а тому уряд Польщі має надію, що потреба у наданні фінансової допомоги для біженців зникне.

Що стосується дітей, які навчаються у Польщі у школі чи відвідують дитячий садок, то вони матимуть змогу залишатися на території держави до закінчення 2023-2024 навчального року.

А випускники, які складають у Польщі іспит на атестат зрілості (іспит за матеріалом навчальної програми повної середньої школи, який є аналогом українського ЗНО і відбувається 4 травня у всіх містах Польщі) мають змогу бути у Польщі до 30 вересня 2024 року. Правило стосується і батьків або опікунів неповнолітніх, які здобувають освіту.

Студенти, які розпочали навчання у гімназії, ліцеї чи школі для дорослих, можуть залишатися в Польщі до кінця 2023-2024 навчального року.

У зв'язку зі змінами також продовжили:

- терміни дії національних віз;
- терміни дії посвідки на проживання;
- терміни дії польських документів, що підтверджують особу;
- терміни дії документів толерованого перебування.

Крім цього, тепер українці, які перебувають у Польщі понад 180 днів, повинні сплачувати 75% вартості за місце прихистку [11].

Наведена нижче таблиця 2.1 демонструє порівняння Програм соціального захисту біженців з України за 2022 та 2024 роки.

Таблиця 2.1

Порівняння програм соціального захисту для українців 2022 р. та 2024 р.

Коло питань	2022 р.	2024 р.
Термін для оформлення <i>PeSEL</i>	90 днів	30 днів
Житло	Безкоштовне впродовж 120 днів	Безкоштовне впродовж 120 днів
Покриття вартості проживання	Повністю	25% сплачує держава – решту компенсує отримувач прихистку
Медицина	Безкоштовна	Безкоштовна
Освіта	Безкоштовна	Безкоштовна
Терміни навчання	До закінчення навчального курсу	До кінця 2023-2024 навчального року
Терміни легального перебування	Впродовж 18 місяців, починаючи з 22.02.2022 р.	До 30 червня 2024 року

Наступним крок уряду Республіки Польща, як заплановано, стане початок роботи над «суттєвими змінами та продовженням терміну дії закону» після 30 червня, згідно з рішенням Ради Європейського Союзу про подовження тимчасового захисту для переміщених громадян України до 4 березня 2025 року [8].

Зміни до даного закону передбачають подовження терміну легального перебування біженців з України в Польщі до 30 червня; допустимість подальшого користування до цього моменту приміщень, де тимчасово проживають біженці з України; легальність до цього моменту дозвільних документів українців на перебування в Республіці Польща. Крім того, зміни до закону передбачають подовження до 30 червня 2024 можливості виконання своїх обов'язків лікарям, стоматологам, медсестрам та акушеркам з України.

У рамках неурядової неприбуткової ініціативи ACAPS, яка моніторить та проводить незалежний аналіз підтримки та діяльності гуманітарних організацій, підготовлено звіт за результатами дослідження «Overview of social protection available for refugees from Ukraine» («Огляд соціального захисту,

доступного для біженців з України») [18]. У звіті наводиться інформація про соціальне забезпечення, яким можуть скористатися біженці з України, які одержують тимчасовий захист у Чехії, Молдові, Угорщині, Румунії Словаччині та, зокрема в Польщі.

Інформація, що міститься у звіті, відображає важливі аспекти доступу до соціальної допомоги, послуг з догляду та допомоги у працевлаштуванні. Досліджено також обсяги та форми фінансової підтримки. Згідно з дослідженням ACAPS, державна фінансова допомога біженцям з України у всіх шести державах, в тому числі й у Республіці Польща є недостатньою для забезпечення базових потреб і покриття необхідних витрат. До прикладу, допомога на одного дорослого з двома дітьми, навіть у поєднанні з мінімальною заробітною платою, покриває лише невелику частку витрат на проживання в Польщі. До того ж, самотні біженці, які розраховують на пенсію з України, навіть якщо вони одержують допомогу в приймаючій державі, можуть покрити усього лиш 11-35% власних витрат на проживання.

У звіті визначено групи, які є найбільш вразливі через відсутність належного соціального забезпечення. Серед них люди похилого віку, люди з інвалідністю, особи без громадянства, жінки старше 50 років, а також молодь і чоловіки, яким загрожує соціальне виключення. Заходи, спрямовані на поліпшення їхнього становища, мають вирішальне значення для успішної інтеграції біженців з України.

Що стосується житла, немає жодних гарантій щодо належної якості житла, а деякі гуртожитки для біженців, якими керують приватні організації за державного фінансування, не забезпечують гідного харчування чи засобів гігієни. Щонайменше одного мешканця, який скаржився на це, залякали або виселили.

У дослідженнях та аналізі ACAPS також висвітлено проблеми у сфері працевлаштування українських біженців. Відсутність безкоштовних курсів з вивчення мови, мала кількість місць у закладах догляду та дитячих садках, а також відсутність процедур визнання професійних кваліфікацій, одержаних в

Україні, знижують можливості працевлаштування. Це, як результат, спричиняє збільшення потреби в соціальних виплатах.

Відповідно до звіту, основна перешкода для доступу до соціальних виплат і послуг – це недостатня кількість інформації мовами, які розуміють біженці. Крім того, в Польщі обмежені можливості державного управління і специфічні процедури ускладнюють доступ до соціального забезпечення. Міжгалузєва співпраця та зв'язок гуманітарної допомоги з національними системами соціального забезпечення стають вирішальними для покращення цієї ситуації [41].

Висновки до розділу 2

У розділі 2 розглянуто особливості соціального захисту біженців з України, які виїхали до республіки Польща. Зокрема, комунітарний рівень правового забезпечення захисту біженців в Польщі гарантує Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20. 07. 2001 року [2].

На національному рівні захист біженців з України базується на Законі Республіки Польща «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» від 12. 03. 2022 року [24]. В ході написання кваліфікаційної роботи було зроблено висновок, що з початком повномасштабної війни в Україні до цього закону було введено ряд поправок, серед яких продовження терміну легального перебування українців в Польщі, скорочення суми соціальних виплат, спрощення системи надання статусу «біженець» та інше.

Особливу увагу в другому розділі бакалаврської роботи було приділено порівнянню програми соціального захисту 2022 та 2024 років за такими критеріями як: термін для оформлення *PeSEL*, доступність безкоштовного житла, покриття вартості проживання, доступність медичних, освітніх послуг та

терміни легального перебування. В ході проведеного порівняльного аналізу ми дійшли висновку, що скоротився термін отримання PESEL – з 90 до 30 діб для оплати оренди житла. Наприклад, якщо у 2022 році оренда житла була повністю профінансована державою, то сьогодні держава повертає біженцям лише 25%. Українські біженці, які здобувають освіту в Польщі, раніше могли залишатися в країні аж до закінчення терміну навчання, сьогодні ж термін перебування скоротили до закінчення навчального року. Ці, та інші зміни значно вплинули на українців, які змушені були шукати притулку в Польщі.

Цей висновок також підтверджують дані дослідження міжнародної неурядової організації ACAPS проведеного у листопаді 2023 року. За результатами опитування можна зазначити, що біженці з України в Польщі та інших державах Європи стикаються із проблемою працевлаштування, отримання належних умов для проживання, гарантування належного рівня виплат, які б могли покрити базові потреби українців. Також, із проблемами соціального забезпечення стикаються люди з інвалідністю, люди похилого віку, особи без громадянства та молодь. Однією із головних перешкод для доступу до соціального забезпечення – недостатня кількість інформації мовами, якими володіють біженці.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ І ПОТРЕБИ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

3.1. Елементи програми соціологічного дослідження

Актуальність дослідження соціальних проблем і потреб біженців з України полягає у тому, що з початком повномасштабної війни багатьом українцям довелося покинути рідні міста, домівки, поїхати в іншу країну, аби зберегти життя собі й своїм рідним. Оскільки Україна була атакована російською федерацією з півночі, сходу та півдня, більшість втікачів від війни знайшли притулок на заході країни та у сусідніх країнах на захід від України: Польщі, Угорщині, Молдові, Румунії та Словаччині.

За даними ООН на середину березня 2023 року в Європі перебувало понад 8 млн українських біженців, близько 5 млн із них попросили тимчасового захисту в країнах ЄС [44]. Це свідчить лиш про те, що українські біженці стали незахищеною верствою населення, яка потребує соціального захисту. Варто зазначити, що надання якісних соціальних послуг безпосередньо залежить від визначення потреб клієнтів. А, отже, дослідження проблем та потреб українських біженців, які виїхали до Республіки Польщі є вкрай важливим, адже саме від цього залежить майбутнє життя українських біженців.

Об'єктом дослідження виступають біженці з України, які виїхали до Республіки Польща після початку повномасштабної війни.

Предметом дослідження соціальні проблеми й потреби біженців з України, які виїхали до Республіки Польща.

Мета дослідження – дослідити проблеми й потреби біженців з України з якими вони стикаються у Республіці Польща.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі завдання:

- вивчити особливості надання соціальних послуг біженцям з України;
- з'ясувати основні проблеми українських біженців, які виїхали до Республіки Польщі;
- з'ясувати основні потреби українських біженців, які виїхали до Республіки Польщі;
- надати рекомендації щодо отримання соціальних послуг українськими біженцями в Республіці Польща.

Гіпотеза дослідження визначається тим, що можна припустити, що біженці з України, які виїхали до Республіки Польщі не можуть самостійно подолати складні життєві обставини через низькі соціальні виплати, труднощі з працевлаштуванням, труднощі з пошуком та орендою житла, труднощі з отриманням медичних послуг та низкою інших проблем.

Інтерпретація основних понять дослідження:

Біженці російсько-української війни – категорія громадян України, іноземців або осіб без громадянства, які були змушені покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту.

Соціальний захист (соціальне забезпечення) – система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків.

Тимчасовий захист – це виняткова процедура надання міжнародного захисту великій кількості людей одночасно та автоматично.

Методом соціологічного дослідження виступило напівстандартизоване інтерв'ю. Напівстандартизоване інтерв'ю – це інтерв'ю, у якому використовують так званий провідник інтерв'ю, що містить перелік як обов'язкових, так і можливих запитань.

В ході дослідження було проведено напівстандартизоване інтерв'ю у формі опитування серед біженців з України у Республіці Польща. В опитуванні

взяли участь 20 осіб, які проживають на території Республіки Польща та мають статус тимчасового біженця.

Інтерв'ю проводилося у квітні 2024 року. Гайд напівстандартизованого інтерв'ю розміщений у Додатку А.

3.2 Аналіз результатів дослідження

Аналізуючи результати проведеного дослідження вимальовується цілісна картина, що відображає усі аспекти соціального захисту біженців з України в Республіці Польща.

Опираючись на дані, отримані під час дослідження, з огляду на розмір сім'ї й кількість утриманців, встановлено, що на ранніх етапах прибуття до Польщі переважали великі сім'ї, серед них самотні матері з неповнолітніми дітьми й сім'ї з людьми з обмеженими можливостями. Серед тих, хто приїхав відносно недавно, значно підвищився відсоток самотніх дорослих людей.

В опитуванні взяли участь 20 осіб, які проживають на території Республіки Польща та мають статус тимчасового біженця. З них 3 особи пенсійного віку, 7 осіб, які мають у своїй сім'ї людину з обмеженими можливостями, 10 осіб віком від 18 до 60 років.

Відповідно до аналізу, 3 особи – люди старші 60 років, які проживають самі. Варто зосередити більше уваги на цій групі, дослідити доступність соціальної підтримки з боку громади й особливі ризики, з якими стикаються ці особи, щоб соціальний захист знизив ризики.

Усі опитані особи отримували соціальні послуги. Десять з них повідомляли, що вони [цитуємо] *«стикалися із випадками неякісного надання соціальних послуг»*. Це відбувалося або через некомпетенцію фахівців, або через мовний бар'єр та відповідно нерозуміння проблеми, або через велику

кількість осіб, яким потрібно отримати соціальні послуги, або через небажання фахівця надавати певну соціальну послугу.

Що стосується людей з інвалідністю, то 7 опитаних повідомили, що в них є щонайменше один член сім'ї, що скаржився на труднощі на етапі отримання соціальної допомоги.

З поміж опитаних українців, що отримали статус біженця в Республіці Польща, 5 проживають у місцях спільного розміщення, наданих державою, або у приватному житлі, 3 перебувають у друзів чи родичів, 2 не мають постійного місця для проживання на момент опитування, а 2 перебувають у державних чи приватних готелях або хостелах.

В ході дослідження ми з'ясували, що житло є однією з ключових потреб для новоприбулих біженців (6 осіб), наступними актуальними потребами є: працевлаштування (6 осіб) та матеріальна допомога (5 осіб). Не менш важливою потребою є медична допомога (див. Рис 3.1).

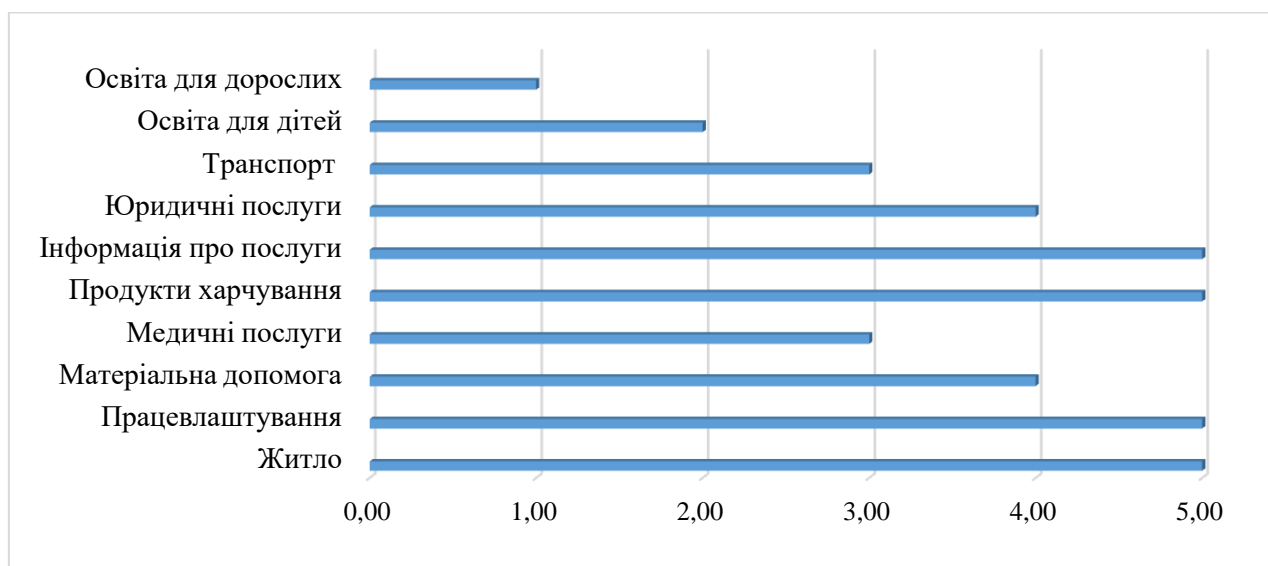

Рисунок 3.1. Потреби біженців, які прибули до Польщі з 01.01.2023 по 31.01.2023

Що стосується інформаційних потреб, то пріоритетними є потреба в інформації про доступ до фінансової допомоги (що включає урядові пільги й субсидії, а також програми фінансової допомоги від гуманітарного сектору),

доступ до ринку праці та медичних послуг. Попри те, що реєстрація для одержання тимчасового захисту є нескладною та децентралізованою, оскільки переважно контролюється муніципалітетами, 4 з опитаних повідомили про необхідність володіння інформацією щодо їхнього правового статусу (див. Табл. 3.1). Опитування українських біженців показує, що невпевненість у продовженні тимчасового захисту й випадки скасування статусу та деактивації статусу PESEL UKR можуть бути факторами, які породжують цю проблему, яка досі є дуже важливою для біженців з України.

Таблиця 3.1

Види інформації, які потребують біженці з України

Потреба в інформації	Результат
Фінансова допомога	9
Можливість працевлаштування	5
Отримання доступу до медичної допомоги	4
Визначення власного правового статусу	4
Пошук житла	3
Отримання документів й відповідні права	2
Отримання доступу до освіти	2
Отримання доступу до консультацій / психологічної допомоги	1
Відновлення зв'язку з рідними	1

Згідно зі статтею 11 Закону про допомогу громадянам України, який ще зветься Спеціальним законом, тимчасовий захист справді можуть скасувати якщо особа, яка підпадає під дію цього закону перебуває за територією Польщі понад 30 днів або якщо їй надано тимчасовий захист в іншій країні-члені Європейського Союзу. Відповідно, статус PESEL UKR автоматично замінюється на PESEL NUE, який визначає статус іноземця, що не є ні громадянином країни-члена ЄС, ні членом родини громадянина країни-члена ЄС (ст. 4.17а Спеціального закону). Для повторної активації статусу PESEL UKR потрібно пройти різні процедури залежно від конкретної ситуації [23].

Опитувані особи повідомляли, що в них, або їх знайомих [цитуємо] *«траплялися випадки скасування статусу PESEL UKR та подальшого припинення тимчасового захисту»*, а також були поодинокі випадки відмови в реєстрації тимчасового захисту після завершення 30-денного періоду реєстрації. Ці інциденти траплялися з особами із тимчасовим захистом, чий статус PESEL UKR було деактивовано попри те, що вони покидали Польщу менше ніж 30 днів або взагалі не покидали її. Варто також зазначити, що деактивація PESEL UKR відбувалася без конкретних причин, і особи дізнавалися про неї вже після припинення соціальної виплати, наприклад, при відмові в наданні медичних послуг або від прикордонної служби.

Респонденти, які зіткнулися з такою ситуацією зверталися до відповідних муніципальних органів, а також до прикордонної служби з проханням відновлення їхнього статусу. Зазвичай респонденти вказували, що соціальні послуги щодо відновлення статусу PESEL UKR відбувалися в короткий термін, однак траплялися випадки, що відновлення соціальної допомоги займало місяці, а це, в свою чергу, збільшило вразливість й ризику для біженців. Основними наслідками, як повідомляють респонденти, які потрапили в таку ситуацію, є втрата фінансових пільг, зокрема 500 і більше злотих, щомісячної державної грошової допомоги для сімей із дітьми, неможливість отримати медичну допомогу, втрата житла і можливості навчання. Як наслідок, з-поміж біженців з'явилося занепокоєння щодо виїзду з Польщі, навіть на короткий термін, тому що вони боялися втратити статус тимчасового захисту й пов'язані з ним права.

Серед опитаних є особи з дітьми, вони зазначають, що [цитуємо] *«у Польщі діти є самотніми та схвильованими, тому що вони скучили за своїми сім'ями, друзями й домашніми улюбленцями, які перебувають в Україні»*. Ключовою необхідністю, як зазначають батьки дітей, є *«спрощений доступ до позакласних занять, особливо спорту, а також більше часу на відпочинок»*.

2 опитаних осіб зазначають, що емоції та стрес створюють проблеми у буденному житті, тому для них буде корисною психологічна підтримка.

Зазначимо, що обмежений доступ до психологічної допомоги, зокрема до спеціалізованої психіатричної допомоги, все ще є одним із ключових ризиків для українських біженців. Відповідно до опитування, жінки й люди літнього віку відчують найбільшу тривожність, коли ситуація не рухається та залишається на місці, і можуть вдаватися до шкідливих механізмів розв'язання проблем.

Проблема доступу до інформації, що стосується психологічної та психосоціальної допомоги все ще залишається невирішеною, а люди з інвалідністю скаржаться на додаткові труднощі у процесі одержання інформації та послуг. Ситуація ускладнюється тим, що існує упереджене ставлення громадськості до психологічної допомоги, тому вимагає узгоджених рішень для встановлення довірливих та міцних зв'язків між членами громади.

Серед опитаних респондентів є 8 дітей з України, які мають статус тимчасового захисту та особливі потреби захисту й розвитку. До основних проблем, які постають перед дітьми-біженцями в Польщі, є доступ до національної системи освіти, існують випадки дискримінації й обмеженого доступу до спеціалізованих послуг, особливо для дітей з інвалідністю. При опитуванні кілька опікунів дітей з інвалідністю зазначили, що стикаються із труднощами при пошуку реабілітаційних послуг і психологічної допомоги для своїх дітей через відсутність спеціалізованих служб або вільних місць.

Через обмежену кількість місць у державних дитсадках існує перешкода до отримання освіти дітей молодшого віку.

У Республіці Польща для дітей існує система обов'язкової освіти для дітей віком від 6 до 15 років, а також обов'язкової принаймні часткової освіти у віці від 15 до 18 років. Проте в березні 2022 року урядом Польщі було видано міністерську постанову про звільнення українських дітей від обов'язкової освіти, якщо батьки підпишуть декларацію про те, що їхні діти навчаються онлайн за українською програмою. Таким чином, діти-біженці з України можуть бути зараховані до польських шкіл, отримувати онлайн-освіту за українською програмою або поєднувати очну й онлайн форми навчання.

Батьки й опікуни дітей, що здобувають освіту у школах Польщі, зазначають, що їхніх дітей іноді відокремлюють від польських однолітків й переводять до українських класів, де навчають польські вчителі. Спостерігається тенденція до поділу й функціонування окремо двох громад через формування «іноземних класів» або розміщення дітей-біженців окремо від однолітків з Польщі. Такі дії створюють перешкоди для успішної адаптації українських дітей.

Наступна проблема з якою стикнулися опитані респонденти – це проблема працевлаштування. Згідно з результатами опитування більшість зазначила, що ключовим джерелом доходу була робота (9 осіб), потім заощадження (6 осіб) та гуманітарна допомога (5 осіб). Переважно біженці з України не займають керівних посад. Зокрема, більшість з них є найманими працівниками та працюють на мінімальну зарплату. Поширеною серед них є робота на заводах, фабриках, пакувальних цехах, сортувальних складах, магазинах та інше. Така робота не вимагає спеціальних навичок та знання мови.

Для опитуваних осіб віком 40–59 років вплив переміщення є найбільш значущим: рівень зайнятості скоротився майже вдвічі (14) у порівнянні із довоєнним періодом (8 осіб). Ця різниця лише частково пояснюється зростанням кількості осіб, які виконують сімейні обов'язки, і пов'язана переважно із перешкодами у пошуках роботи, а рівень безробіття зріс майже в 7 разів з однієї безробітної особи до шести у Польщі після переміщення.

Обмеженість доступу до працевлаштування, яке повною мірою відповідало б навичками та очікуванням, а також мовний бар'єр були вважаються найпоширенішими перешкодами в пошуку роботи безробітними незалежно від їхнього рівня освіти. Що стосується ризику захисту, варто краще контролювати перепрацювання з низькою заробітною платою, а іноді й у поганих умовах.

Відповідно до результатів опитування 3 осіб, які брали в ньому участь повідомили, що їм доводиться працювати набагато довше, а 2 зазначили, що їх робота оплачувалася низько, або взагалі не оплачувалася. 2 зазначили, що вони

не можуть вільно спілкуватися персоналом. Двоє осіб також сказали, що вони працюють без контракту або з контрактом, який не охоплює весь робочий час [36].

Загалом, переважна більшість біженців з України в Республіці Польща (17 з 20 опитаних осіб) не задоволені якістю надання соціальних послуг.

Вважається, що українські біженці мають більший ризик потрапити у різні форми торгівлі людьми через свій профіль популяції, який погіршується їхнім переміщенням. Варто наголосити, що ризик торгівлі людьми є вищим для дітей без супроводу дорослих, а також для біженців, котрі не мають доступу до тимчасового захисту, зокрема для громадян третіх держав, якщо вони не мають змоги підтвердити свій статус в Управлінні у справах іноземців. Також до групи підвищеного ризику можна віднести осіб, які перебувають під загрозою без громадянства, незареєстрованих біженців, а також людей, які мають перешкоди до одержання документів і прав, зокрема неповнолітні.

На ранніх етапах військової агресії в Україні ризики виникали переважно через незареєстрованих і неперевіраних осіб, які пропонували біженцям проїзд і проживання. Зі зниження кількості прибулих ситуація змінилася в кращу сторону. До того, особи, котрі володіють статусом тимчасового захисту, одержують невідкладний доступ до законного працевлаштування і соціального забезпечення, а це значно знижує ризик торгівлі людьми для українських біженців. Проте біженці, які потребують термінового працевлаштування ризикують стати жертвами трудової експлуатації, пов'язаної з торгівлею людьми. До форм торгівлі людьми, які загрожують українським біженцям, належать сексуальна експлуатація, примусова праця, незаконне усиновлення і примус до злочинних дій. Існує великий ризик онлайн-вербування для сексуальної експлуатації молодих біженців через поширене серед них користування соціальними мережами для пошуку роботи, оскільки вони широко використовуються в секс-торгівлі для вербування жертв.

В результаті проведеного дослідження з'ясовано проблеми та потреби українських біженців у сфері соціального захисту та надано наступні

рекомендації. Біженцям з України в Республіці Польща варто бути уважним до змін в законах, що стосуються їхніх прав та свобод. Важливим фактором є підтримка комунікації із консульством України, де можна отримати усю необхідну інформацію з юридичних питань, дізнатися про можливості для біженців з України, про діючі курси з вивчення мови та інше. Як зазначалося раніше, незнання мови – це ключова перешкода в отриманні соціальних послуг, належному працевлаштуванні, отриманні додаткових можливостей. Знання мови та володіння певними трудовими навичками – запорука отримання хорошої роботи із відповідною заробітною платою. Підтримка комунікації з іншими біженцями так само допоможе у пошуку роботи, житла, володінні актуальною інформацією, відкриє більше можливостей. Також, знання своїх прав захистить біженців з України від недобросовісних роботодавців та орендарів, які можуть лише ускладнити перебування особи в Республіці Польща.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було проведено дослідження особливостей надання соціальних послуг для біженців з України, які виїхали до республіки Польщі.

В ході дослідження було проведено інтерв'ю, в якому взяло участь 20 біженців-українців, які перебувають у Республіці Польща. Їм було поставлено ряд запитань, відповідно до яких було зроблено наступні висновки.

Переважає більшість біженців користуються соціальною допомогою. Серед опитаних є особи з інвалідністю, вони часто стикаються із труднощами з боку отримання соціальних послуг, медичної допомоги, низьким рівнем захисту. Житло є однією із ключових потреб біженців, далі за ним йдуть працевлаштування та матеріальна допомога. Не менш важливою є медична допомога.

Що стосується інформаційних потреб, то найчастіше особи не можуть їх задовольнити через мовний бар'єр. До таких потреб входять інформація щодо фінансової допомоги, доступ до ринку праці та медичної допомоги. Також біженці з України потребують повної обізнаності щодо їх правового статусу. Опитування показує, що часто українці стикаються із незаконним скасуванням статусу PESEL UKR.

Також, однією із головних проблем є доступ до освіти. Українських дітей часто переводять в суто українські класи, не даючи їм змоги спілкуватися з однолітками з Польщі. Такі дії створюють перешкоди для успішної адаптації українських дітей. Освіта для дорослих становить ще складнішу ситуацію.

Також, проблемою, з якою стикаються біженці з України є відсутність психологічної підтримки та допомоги.

Повідомляється, що українцям все важче знайти роботу в Польщі. Не відіграє ролі ні вік, ні вища освіта. Навіть, якщо вдається працевлаштуватися, особи можуть працювати понаднормово, або працювати за меншу оплату. Через відчай часто українські біженці шукають роботу у соцмережах, де їх може очікувати небезпека. Зокрема, торгівля людьми, секс-рабство та інші форми експлуатації.

У світлі цих висновків важливо вжити скоординованих заходів як на національному, так і на міжнародному рівнях для ефективної підтримки українських біженців. Тільки завдяки тісній співпраці та цілеспрямованим діям можна сформулювати умови, що сприятимуть повній інтеграції та соціальному забезпеченню тих, хто був змушений покинути свою державу внаслідок війни.

ВИСНОВКИ

Сьогодні проблема вимушених переселенців є однією із ключових соціальних проблем в Європі. Остання хвиля біженців була спричинена важкими наслідками боротьби України за незалежність. Сотні тисяч громадян змушені були покинути власні домівки та шукати порятунку закордоном. Однак, закордоном біженці стикаються з такими проблемами як обмеженість в отриманні соціальних послуг, недоотримання соціальних виплат, мовний бар'єр, незнання власного статусу, прав та свобод, відсутність медичної допомоги, перешкоди в отриманні освіти тощо.

В ході написання бакалаврської роботи було отримано такі результати.

У першому розділі бакалаврської роботи досліджено теоретичні засади аналізу поняття соціального захисту. Вважається, що термін «соціальний захист» вперше було вжито у 1935 році в США у Законі про соціальний захист (Social Security Act).

Відповідно до тлумачення Міжнародної організації праці (МОП), соціальний захист – це загальна базова соціальна підтримка всіх громадян, незалежно від внесків чи тривалості їхнього трудового стажу.

До ключових елементів соціального захисту населення України належать соціальне забезпечення, соціальна допомога та соціальне страхування. До основних видів соціальної допомоги належать медичне обслуговування, допомога при хворобі, безробітті, старості у зв'язку з нещасними випадками на виробництві, допомога при вагітності та пологах, сімейна допомога, допомога з інвалідності, допомога у разі втрати годувальника та інші види допомоги.

Також, у першому розділі досліджено особливості закордонного досвіду з питань соціального захисту біженців. Вирішенням проблем біженства на міжнародній арені в основному належить міжнародним організаціям, зокрема Управлінні Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародній Організації з Міграції, ЮНЕСКО, Міжнародному Комітету Червоного Хреста,

Європейській Раді з питань біженців та вигнанців. Вони є посередниками між біженцями та урядами держав, що їх приймають. Ці та інші організації допомагають урядам країн формувати законодавство з питань біженців, навчають представників влади, соціальних служб як працювати з біженцями відповідно до міжнародних норм, здійснюють фінансову підтримку.

Ряд держав, серед яких Канада, США, Великобританія, Польща, Німеччина, Швейцарія та інші пропонують біженцям програми тимчасового захисту. В них передбачається надання фінансової допомоги, допомога з пошуком житла, роботи, можливість отримати безкоштовне медичне страхування та безкоштовну освіту. Держави підтримують вимушених мігрантів, забезпечуючи їм змогу нормально жити та працювати. Розмір допомоги та перелік осіб, котрі можуть її отримувати в кожній країні різний. Це зумовлено перш за все законодавством тієї чи іншої держави та її фінансовими можливостями.

У другому розділі бакалаврської роботи досліджено особливості соціального захисту біженців з України, які виїхали до республіки Польща. Зокрема, комунітарний рівень правового забезпечення захисту біженців в Польщі гарантує Директива Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20.07.2001. На національному рівні захист біженцям з України базується на Законі Республіки Польща «Про допомогу громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» від 12.03.2022 року. З початку повномасштабної війни в Україні даний закон значно змінився, до нього було введено ряд поправок, серед яких продовження терміну легального перебування українців в Польщі, скорочення суми соціальних виплат, спрощення системи надання статусу «біженець» та інше.

При порівнянні програми соціального захисту за роками можна провести паралель між певними факторами. Зокрема, скоротився термін отримання PESEL – з 90 до 30 діб; що стосується покриття вартості житла, то у 2022 році це було повністю профінансовано державою, сьогодні ж держава повертає лише 25% від вартості. Українські біженці, які отримують освіту в Польщі,

раніше могли залишатися в країні аж до закінчення терміну навчання, сьогодні ж термін перебування скоротили до закінчення навчального року. Ці, та інші зміни значно вплинули на українців, які змушені були шукати притулку в Польщі.

Згідно аналітичних даних ACAPS, можна зазначити, що біженці з України в Польщі та інших державах Європи стикаються із проблемою працевлаштування, отримання належних умов для проживання, гарантування належного рівня виплат, які б могли покрити базові потреби українців. Також, із проблемами соціального забезпечення стикаються люди з інвалідністю, люди похилого віку, особи без громадянства та молодь. Однією із головних перешкод для доступу до соціального забезпечення – недостатня кількість інформації мовами, які розуміють біженці.

У третьому розділі бакалаврської роботи проведено власне дослідження щодо визначення потреб та проблем біженців з України, які виїхали до республіки Польщі. В ході дослідження було проведено інтерв'ю, в якому взяло участь 20 біженців-українців, які перебувають у Республіці Польща.

Відповідно до отриманих даних від респондентів ми зробили висновок, що переважна більшість біженців користуються соціальною допомогою. Серед опитаних є особи з інвалідністю, вони часто стикаються із труднощами з боку отримання соціальних послуг, медичної допомоги. Житло є однією із ключових потреб біженців, далі за ним йдуть працевлаштування та матеріальна допомога. Не менш важливою є медична допомога.

Що стосується інформаційних потреб, то найчастіше особи не можуть їх задовольнити через мовний бар'єр. До таких потреб входять інформація щодо фінансової допомоги, доступ до ринку праці та медичної допомоги. Також біженці з України потребують повної обізнаності щодо їх правового статусу. Опитування показує, що часто українці стикаються із незаконним скасуванням статусу PESEL UKR.

Також, однією із головних проблем є доступ до освіти. Українських дітей часто переводять в суто українські класи, не даючи їм змоги спілкуватися із

однолітками з Польщі. Це спричиняє відокремлення дитини від соціуму, не рідко булінг та знущання. Освіта для дорослих становить ще складнішу ситуацію. Також, проблемою, з якою стикаються біженці з України є відсутність психологічної підтримки та допомоги.

Також українцям все важче знайти роботу в Польщі. Не відіграє ролі ні вік, ні вища освіта. Навіть, якщо вдається працевлаштуватися, особи можуть працювати понаднормово, або працювати за копійки. Через відчай часто українські біженці шукають роботу у соцмережах, де їх може очікувати небезпека. Зокрема, торгівля людьми, секс-рабство та інші форми експлуатації.

На основі проведено дослідження в роботі було надано такі рекомендації, які допоможуть українським біженцям уникнути проблем в майбутньому. Отже, біженцям з України в Республіці Польща варто бути уважним до змін в законах, що стосуються їхніх прав та свобод. Важливим фактором є підтримка комунікації із консульством України, де можна отримати усю необхідну інформацію у юридичній сфері, дізнатися про можливості для біженців з України, про діючі курси з вивчення мови та інше. Як зазначалося раніше, незнання мови – це ключова перешкода в отриманні соціальних послуг, належному працевлаштуванні, отриманні додаткових можливостей. Знання мови та володіння певними трудовими навичками – запорука отримання хорошої роботи із відповідною заробітною платою. Підтримка комунікації з іншими біженцями так само допоможе у пошуку роботи, житла, володінні актуальною інформацією, відкриє більше можливостей. Також, знання своїх прав захистить біженців з України в Республіці Польща від недобросовісних роботодавців та орендарів, які можуть лише ускладнити перебування особи тут.

У світлі цих висновків важливо вжити скоординованих заходів як на національному, так і на міжнародному рівнях для ефективної підтримки біженців з України. Лише завдяки тісній співпраці та цілеспрямованим діям можна створити умови, які сприятимуть повній інтеграції та соціальному забезпеченню тих, хто був змушений покинути свою країну через війну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко К. Допомога українським біженцям в Ірландії: скільки можна отримати та де жити // ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/svit/dopomoga-ukrayinskim-bizhencyam-v-irlandiyi-skilki-mozhna-otrimati-ta-de-zhiti-2464603.html> (дата звернення: 20.02.2024).
2. Виїзд з України. Ваші права у ЄС. Солідарність ЄС з Україною. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-your-rights-eu_uk (дата звернення: 21.02.2024).
3. Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому від 20.07.2001. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293> (дата звернення 12.02.2024).
4. Закон про допомогу громадянам України. URL: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl> (дата звернення 12.02.2024).
5. Закон Республіки Польща «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща» від 13 червня 2003 року. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20031281176/U/D20031176Lj.pdf> (дата звернення 15.02.2024).
6. Зміни для українських біженців у Польщі з 2024 року: що відомо? URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3152/zmini-dlya-ukrainskix-bizenciv-u-polshhi-z-2024-roku-shho-vidomo> (дата звернення 15.02.2024).
7. Зміни до Закону про допомогу громадянам України. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/3152/zmini-dlya-ukrainskix-bizenciv-u-polshhi-z-2024-roku-shho-vidomo> (дата звернення 04.02.2024).
8. Імплементативне Рішення Ради (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5

Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006> (дата звернення 15.02.2024).

9. Інформація для біженців у Польщі на 2023 рік. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-pol-si-na-2023-rik-10340> (дата звернення 08.02.2024).

10. Інформація для людей, які рятуються від війни в Україні. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/information-people-fleeing-war-ukraine_uk (дата звернення 15.04.2024).

11. Інформація для українських біженців про тимчасовий захист у Німеччині на 2023 рік. EnableMe Україна. URL: [https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-nimeccini-na-2023-rik-10345#:~:text=" \(дата звернення: 20.02.2024\).](https://www.enableme.com.ua/ua/article/informacia-dla-bizenciv-u-nimeccini-na-2023-rik-10345#:~:text=)

12. Конституція України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K?an=1> (дата звернення 12.12.2023).

13. Мельник К. Соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ (проблеми теорії та практики): дис. ... канд. юрид. наук. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2003. 202 с.

14. Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення? Погляд з позицій системи прав, установ та принципів // Україна: аспекти праці. 2013. №1. С. 31–34.

15. Перспективи правового статусу українських біженців у Європі після закінчення терміну дії тимчасового захисту : Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/perspektyvu-pravovoho-statusu-ukrayinskykh-bizhentsiv-u-yevropi-pislya> (дата звернення: 04.02.2024).

16. Права біженців у Норвегії. URL: <https://pravo.ua/prava-bizhentsiv-u-norvehii-porady-vid-4refugees-info/> (дата звернення 30.01.2024).

17. Право на соціальний захист. Конституційний Суд України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/446-pravo-na-socialnyu-zahyst> (дата звернення: 20.02.2024).

18. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 29.04.2024).

19. Савченко Н. Теоретичні засади формування та розвитку системи соціального захисту населення // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2018. № 4. С. 15–24.

20. Скулиш Ю. Механізм забезпечення соціального захисту населення України // Економіка і держава. 2022. № 7. С. 57–59.

21. Соціальна робота: словник основних термінів / уклад. О. М. Плахова, І. А. Євдокимова, В. В. Сичова, С. В. Садрицька та ін. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. 104 с.

22. Соціальний захист населення в Україні: теорія та практика державного управління : монографія / за ред. А. Халецька. Донецьк : Юго-Восток, 2010. 430 с.

23. Статус PESEL UKR у 2024 році. Відповіді на основні питання. URL: <https://visia.com.ua/status-pesel-ukr-u-2024-rotsi-vidpovidi-na-osnovni-pytannia/>

24. Статус Конвенції № 157 Міжнародної організації праці «Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення» : Статус Міжнар. орг. пр. від 01.12.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_427#Text (дата звернення: 20.02.2024).

25. Тимчасовий захист: веб-сайт. URL: <https://dofi.ibz.be/en/themes/ukraine/informaciya-ukrainskoju/timchasoviy-zakhist> (дата звернення: 20.02.2024).

26. Українські біженці у Швейцарії: як змінились умови перебування і виплати. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/ukrajinski-bizhentsi-u-shvejtsariji-jak-zminilis-umovi-perebuvannja-i-viplati-973004.html> (дата звернення 29.01.2024).

27. Філіпчук Р. Соціальний захист населення: зміст категорії та відповідність викликам глобалізації // Науковий вісник Ужгородського

національного університету. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2022. № 20 (3). С. 106–110.

28. Функції держави. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS001811> (дата звернення 14.12.2023).

29. Юридичний портал для біженців з України. URL: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/uk/> (дата звернення 11.02.2024).

30. Amendment to the law on assistance to Ukrainian citizens in connection with the armed conflict on the territory of the country. Gov.pl website. Office for Foreigners. URL: <https://www.gov.pl/web/udsc-en/the-law-on-assistance-to-ukrainian-citizens-in-connection-with-the-armed-conflict-on-the-territory-of-the-country-has-entered-into-force> (дата звернення: 21.02.2024).

31. Cambridge Dictionary. English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/> (дата звернення: 20.02.2024).

32. Check-list соціальних прав переміщених осіб та заходів соціального захисту, що надаються країнами-членами Європейського Союзу та Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/check-list-2-social-rights-ua/1680a837b1> (дата звернення 10.02.2024).

33. Detailed statistics on persons registered in the register of citizens of Ukraine and members of their families. URL: <https://dane.gov.pl/en/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/48462/table> (дата звернення 22.03.2024).

34. Dziennik ustaw rzeczypospolitej polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20220000645/O/D20220645.pdf> (дата звернення 26.03.2024).

35. EnableMe Ukraine. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua> (дата звернення: 04.02.2024).

36. Fleeing Ukraine: Displaced people's experiences in the EU. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/ukraine-survey> (дата звернення 20.03.2024).

37. Help for ukrainian refugees in the uk ukrainian translation : веб-сайт. URL: <https://www.redcross.org.uk/get-help/get-help-as-a-refugee/help-for-refugees-from-ukraine/help-for-ukrainian-refugees-ukrainian-translation> (дата звернення 21.12.2023).

38. Hidden Hardship: One Year Living in Forced Displacement for Refugees from Ukraine. URL: <https://reliefweb.int/report/poland/hidden-hardship-one-year-living-forced-displacement-refugees-ukraine> (дата звернення 10.03.2024).

39. Legalization of stay and work for Ukrainian citizens in Poland. News Flash. URL: <https://accace.com/legalization-of-stay-and-work-in-poland/> (дата звернення 01.02.2024).

40. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/what-are-the-integration-challenges-of-ukrainian-refugee-women_bb17dc64-en (дата звернення 19.03.2024).

41. Overview of social protection available for refugees from Ukraine. URL: https://www.acaps.org/fileadmin/Data_Product/Main_media/20231121_ACAPS_The_matic_report_Ukraine_analysis_hub_social_protection_overview.pdf (дата звернення 18.03.2024).

42. Poland: Parliament adopts law on assistance to Ukrainian refugees. European Website on Integration. URL: https://migrant-integration.ec.europa.eu/news/poland-parliament-adopts-law-assistance-ukrainian-refugees_en (дата звернення: 20.02.2024).

43. Poland: Parliament Adopts New Law to Regulate Influx of Ukrainian Refugees and Provide Them with Protection and Assistance. URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2022-04-27/poland-parliament-adopts-new-law-to-regulate-influx-of-ukrainian-refugees-and-provide-them-with-protection-and-assistance/> (дата звернення 14.02.2024).

44. Portal Gov.pl. URL: <https://www.gov.pl/> (дата звернення: 21.02.2024).

45. Refugee students in Polish schools. URL: https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2023/09/Report_Refugee_Students_In_Polish_Schools_CEO_09_2023.pdf (дата звернення 24.03.2024).

46. Support for people affected by Russia's invasion of Ukraine. European Education Area : веб-сайт. URL: <https://education.ec.europa.eu/support-for-people-affected-by-russias-invasion-of-ukraine> (дата звернення: 04.02.2024).

47. Temporary Protection. UNHCR Poland. URL: <https://help.unhcr.org/poland/information-for-new-arrivals-from-ukraine/> (дата звернення: 21.02.2024).

48. Ukrainian refugee students in the Polish education system. URL: https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2023/05/CEO_ukrainian_refugee_students_april_2023-ENG.pdf (дата звернення 22.03.2024).

49. What is a refugee? : веб-сайт. URL: <https://www.unhcr.org/au/what-refugee#:~:text=Refugees%20are%20people%20who%20have%20fled%20war%2C%20violence%2C%20conflict%20or,find%20safety%20in%20another%20country> (дата звернення 10.01.2024).